מפני שנתעסק במלון תחלה שנאמר [1]ויהי בדרך במלון רשב"ג אומר לא למשה רבינו בקש (א) שטן להרוג אלא לאותו תינוק שנאמר [2]כי חתן דמים אתה לי צא וראה מי קרוי חתן הוי אומר זה התינוק דרש רבי יהודה בר ביזנא בשעה שנתרשל משה רבינו מן המילה באו אף וחימה ובלעוהו ולא שיירו ממנו אלא רגליו מיד ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה מיד וירף ממנו באותה שעה ביקש משה רבינו להורגן שנאמר [3]הרף מאף ועזוב חמה ויש אומרים (א) לחימה הרגו שנא' [4]חמה אין לי והכתיב [5]כי יגורתי מפני האף והחמה תרי חימה הוו ואיבעית אימא גונדא דחימה תניא רבי אומר גדולה מילה שאין לך מי שנתעסק במצות כאברהם אבינו ולא נקרא תמים אלא על שם מילה שנאמר [6]התהלך לפני והיה תמים וכתיב ואתנה בריתי ביני ובינך ד"א גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות שבתורה שנאמר [7]כי על פי הדברים האלה וגו' דבר אחר גדולה מילה שאילמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר [8]אם לא בריתי יומם ולילה וגו' ופליגא דר' אליעזר דאמר ר' אליעזר גדולה תורה שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי וגו' אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר לו הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים אחזתו רעדה אמר שמא יש בי דבר מגונה כיון שאמר לו ואתנה בריתי ביני ובינך נתקררה דעתו [9]ויוצא אותו החוצה אמר לפניו רבש"ע הסתכלתי במזל שלי (ב) (ואין לי אלא בן אחד) אמר לו צא מאיצטגנינות שלך אין מזל לישראל אמר רבי יצחק כל המתמים עצמו הקב"ה מתמים עמו שנאמר [10]עם חסיד תתחסד עם גבר תמים תתמם א"ר הושעיא כל המתמים עצמו שעה עומדת לו שנא' [6]התהלך לפני והיה תמים וכתיב והיית לאב המון גוים אמר רבי כל המנחש לו נחש שנאמר [11]כי לא נחש ביעקב והא בלמ"ד אל"ף כתיב אלא משום מדה כנגד מדה תני אהבה בריה דרבי זירא כל אדם שאינו מנחש מכניסין אותו במחיצה שאפי' מלאכי השרת אין יכולין ליכנס בתוכה שנאמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל וגו' אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים מפני שעשה אנגרייא בת"ח שנאמר [12]וירק את חניכיו ילידי ביתו ושמואל אמר מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה שנא' [13]במה אדע כי אירשנה ורבי יוחנן אמר שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה שנאמר [14]תן לי הנפש והרכוש קח לך וירק את חניכיו ילידי ביתו רב אמר שהוריקן בתורה ושמואל אמר שהוריקן בזהב [15]שמנה עשר ושלש מאות א"ר אמי בר אבא אליעזר כנגד כולם איכא דאמרי אליעזר הוא דחושבניה הכי הוי וא"ר אמי בר אבא בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנא' [16]עקב אשר שמע אברהם בקולי חושבניה מאה ושבעין ותרין ואמר רמי בר אבא

השטן

רש"י

מפני שנתעסק במלון תחלה. ואח"כ במילה והיה לו להתעסק במילה תחלה ואותו מלון סמוך למצרים (ג) דלא היה סכנה ואותו התינוק לא היה באותה שעה אלא בן שמונה ימים: **להורגן.** לאותן שני מלאכים: **גונדא דחימה.** חיל שלו אבל איהו גופיה נהרג: **שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה.** דכתיב (שמות כד) הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה וכתיב במילה (בראשית יז) ואתנה בריתי וגו' כרתי ברית וגו' וכתיב להלן (שם) ואתנה בריתי מה להלן ברית (ד) אף כאן ברית: **אם לא בריתי יומם ולילה.** מה להלן תורה אף כאן תורה. והיינו פליגא דהכא מוקי לה להאי קרא במילה והתם מוקי לה בתורה: **שמא נמצא בי דבר מגונה.** (עד) עכשיו שלא אמר לו והיה תמים עד עכשיו: **כל המתמים.** מתמם עמו: **כל המנחש.** כלומר שרודף אחרי המנחשים: **לו נחש.** אחריו רודפין ניחושין דכל דקפיד קפדי בהדיה: **בלמ"ד אל"ף.** דמשמע דאין רודפין אחריו: **מדה כנגד מדה.** דכמדה שאדם מודד בה מודדין לו ולא נפיק מקרא: **שנאמר כי לא נחש.** כל זמן שאינו מנחש מה כתיב בתריה כעת יאמר ליעקב כלומר עדיין יהא אותו עת דמלאכי השרת יהיו שואלין אותו שאינו מנחש מה פעל אל לפי שהוא נכנס למקום שאין מלאכי השרת יכולין ליכנס: **שהפריז על מדותיו.** שהגדיל לשאול על מדותיו של הקב"ה שאמר במה אדע: **תן לי הנפש והרכוש קח לך.** ולא היה לו לעשות כן שהיה לו לגיירם: **שהוריקן בתורה.** שלימדם תורה כאדם שמריק מכלי זה לתוך כלי זה כך הוא לימדן תורה: **שהוריקן.** לשון ליהוב שנא' (תהלים סח) ואברותיה בירקרק חרוץ שנתן להם זהב הרבה: **אליעזר.** היה שקול כנגד כולן: **אליעזר הוא חושבניה.** דאליעזר בגימטריא שמונה עשר ושלש מאות שלא היה עמו אלא אליעזר לחוד: **מאה ושבעים ותרין.** דהכי משמע עקב כמנין עק"ב שנים שמע אברהם בקולי וכל שנותיו היו קע"ה אלמא בן שלש שנים הכיר את בוראו:

שם"ד

ר"ן

שנתעסק במלון תחלה. שנאמר בדרך במלון דמשמע דמיד שבא מן הדרך נתעסק במלון והיה לו למול מתחילה. וכ"ת היאך ימול כיון שהיה לו עדיין לצאת בדרך י"ל דאותו מלון סמוך למצרים היה ובאורחא פורתא ליכא סכנתא: **הוי אומר זה התינוק.** שנעשה חתן ע"י ברית: **ולא שיירו ממנו אלא רגליו.** מקום המילה כדכתיב (שמ"ב יט) ולא עשה רגליו: **שנאמר הרף מאף ועזוב חמה.** כלומר הקב"ה אמר לו שיעזבם. אלמא רוצה היה להרגם: **שנאמר חמה אין לי.** אלמא נהרג: **גונדא דחימה.** חיל של חימה: **כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית.** כלומר ברית מילה ששקולה ככל הדברים דהיינו כל המצות: **לא מאיצטגנינות שלך.** ממשפט חכמת מזלות שלך והיינו דכתיב (בראשית טו) ויוצא אותו החוצה: **שעה עומדת לו.** שעולה לגדולה: **כל המנחש לו נחש.** שהנחשים והקסמים רודפין אחריו שמוק בכל דבר וכדאמרינן בפרק ערבי פסחים (פסחים קי:) מאן דקפיד קפדינן ליה שנאמר כי לא נחש וגו': **כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל.** שמלאכי השרת ישאלו לישראל מה פעל אל לפי שמתוך שאין מנחשין מכניסין אותן למחילה שאין מלאכי השרת יכולין ליכנס בה. ונראה בעיני דהכי נמי מדה כנגד מדה שמתוך שאינו הולך לקראת נחשים לידע העתידות אלא בוטח בהקב"ה משום הכי הקב"ה מגלה לו רזי עולם שאינם גלויים למלאכי השרת: **שעשה אנגרייא בתלמידי חכמים.** שהוליכן למלחמה כדכתיב וירק את חניכיו דהיינו בני אדם שחנך לתורה: **שהפריז על מדותיו.** שהרבה להרהר על מדותיו של הקב"ה. הפריז ויתר והפקיר: **שנאמר תן לי הנפש.** ואברהם אבינו נתנם לו ואילו עכבן לעצמו היה מכניסן תחת כנפי שכינה: **שהוריקן בתורה.** זרזן בתורה. לשון אחר הריקן מן התורה מלשון והכול רקים שעשה בהן אנגרייא: **הוריקן בזהב.** כדכתיב בירקרק חרוץ דהיינו זהב כלומר שנתן להם זהב הרבה כדי שילכו: **שנאמר עקב אשר שמע.** כמנין עקב שמע ואברהם חיה קע"ה נמצא שבן שלש הכיר את בוראו:

השטן

מסורת הש"ס

א) נ"א אותו מלאך, ב) [עי' תוס' ב"ב ט: ד"ה אמר יצחק מה שהניחו בתימה], ג) [עי' תוס' שבת נה. ד"ה קנאף], ד) [שבת קלז:], ה) [נ"ל אלעזר], ו) [פסחים סח:], ז) [ע"ז ג. ע"ש ועי' שבת לג. ואין ברית אלא תורה וכו'], ח) [שבת קנו.], ט) ואיני ראוי להוליד בן כל"ל, י) [בעיי' איתא רבי לוי], כ) [עי' סוטה לא.], ל) [גי' ע"י רבי שמואל בר נחמני אמר], מ) [גי' ע"י רב ושמואל חד אמר כו' וחד אמר], נ) [עי' פי' נכון בתוס' בחולין מז: ד"ה אלא ירוקה וע"ע תוס' סוכה לא: ד"ה הירוק מ"ש בשם המדרש], ס) [נ"ל רבי אמי וכ"ה בע"י], ע) יעב"ץ מ"ז, פ) [בראשית לו], צ) [תהלים סח].

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' ויש אומרים הרגו לחימה שנאמר: (ב) שם במזל שלי (ואין וכו' אחד) תא"מ ונ"ב ס"א ואין לי בן אחר אלא ישמעאל: (ג) רש"י ד"ה מפני וכו' סמוך למצרים היה דלא: (ד) ד"ה שהיא וכו' מה להלן ברית מילה אף כאן ברית מילה הס"ד:

◆

מוסף רש"י

גדולה תורה כו' אם לא בריתי. של יומם ולילה, דהיינו תלמוד תורה שכתוב בו והגית בו יומם ולילה (פסחים סח:) אם לא בריתי שכתבתי שתהא נוהגת יומם ולילה והיינו תורה, דכתיב והגית בו יומם ולילה, וכתיב אלה דברי הברית (ע"ז ג.) ברית התורה, שבשביל התורה נבראו שמים וארץ (ירמיה לג כה). צא מאיצטגנינות שלך. חכמת המזלות, היינו דכתיב ויוצא אותו החוצה, חוץ מאיצטגנינותו (שבת קנו.) שראית במזלות שאינך ראוי להעמיד בן, אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן, שרי לא תלד אבל שרה תלד, אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל (בראשית פו ה). אנגרייא. עבודת המלך (סוטה י. ועוד).

◆

פירוש הרא"ש

הוי אומר זה התינוק. שמתחתנין אותו במצוה לאפוקי: שנאמר הרף מאף ועזוב חמה. אלמא שרצה להרגם אלא שנצטווה להרפות ידיו מהם: על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. אלמא ברית מילה חשובה ככל הדברים האלה: אלא מדה כנגד מדה. מאן דקפיד קפדי בהדיה: בעת יאמר ליעקב. שאין נחש לישראל או אפילו המלאכים צריכין לישאל מה פעל אל: מפני מה נענש אברהם אבינו ע"ה ונשתעבדו בניו כו'. לפי שעבירה העונש מפורשת על אומרו במה אדע מ"מ עבירה זו הענישתו להיות טפל כמה אדע: שהוריקן בתורה. זרזן בזכות התורה ובשבילה נצחו במלחמה: שהוריקן בזהב. פתח להם אוצרותיו כדי שילכו עמו בנפש חפצה:

עין משפט נר מצוה

עט א טוש"ע י"ד סימן קמט [וטוש"ע א"ח סי' תרפד סעיף א בהגה"ה]:

◆

תורה אור השלם

1. וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְיָ וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ: שמות ד כד
2. וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר וַתִּכְרֹת אֶת עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן דָּמִים אַתָּה לִי: שמות ד כה
3. הֶרֶף מֵאַף וַעֲזֹב חֵמָה אַל תִּתְחַר אַךְ לְהָרֵעַ: תהלים לז ח
4. חֵמָה אֵין לִי מִי יִתְּנֵנִי שָׁמִיר שַׁיִת בַּמִּלְחָמָה אֶפְשְׂעָה בָהּ אֲצִיתֶנָּה יָּחַד: ישעיהו כז ד
5. כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה אֲשֶׁר קָצַף יְיָ עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְיָ אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא: דברים ט יט
6. (א) וַיְהִי אַבְרָם בֶּן תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא יְיָ אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֵל שַׁדַּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים: (ב) וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד: בראשית יז א-ב
7. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל: שמות לד כז
8. כֹּה אָמַר יְיָ אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי: ירמיהו לג כה
9. וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ: בראשית טו ה
10. עִם חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם גְּבוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם: שמואל ב כב כו
11. אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם: בראשית יז ד
12. כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל אֵל: במדבר כג כג
13. וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּן: בראשית יד יד
14. וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה: בראשית טו ח
15. וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סְדֹם אֶל אַבְרָם תֶּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח לָךְ: בראשית יד כא
16. עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי: בראשית כו ה